

Har du glömt att skogen är ditt hem?

Bo Setterlind

SKOGEN I VÅRT INRE

– Utmark och frihetsdröm

JOHANNES EKMAN

CARLSSONS

– Men kattugglan teg och farfar levde många år till.

Samtalet vid Lundsjön är också tänkt för ett radioprogram. Bengt-Emil tar fram en av sina diktsamlingar och läser dikten "Stigar".

Det är en lysande text. Diktens stigar förgrenar sig i tid och rum, dikten blir stigfinnare också genom ett inre landskap. Stigen vidgar sig till "ett stort pågående" såväl som "ett stort minne". Vi möter stigarnas "följsamhet" men också "listighet" och "trotsighet".

På diktens stigar kan vi överraskas av plötsliga "kölldrag" från det förflutna, liksom "bakhåll", där vi får möta oss själva. Dock: "utan att känna igen oss".

Stigar, lär vi, är landets rotsystem. En människa du möter på en stig "är litet mer än den människan".

Det finns stigar som leder in i en stor Närvaro, stigar som leder in i det egna jaget.

Förgrenad, mångtydig, mångbottnad, sökande, leder Bengt Emil Johnsons stig/dikt oss in i det tidlöst existentiella. Stigen blir dikt och omvänt. Tid och rum förtätas. Som lyssnare kan tanken också gå till Tomas Tranströmers långsamma snigelspår: "Snigeln – vad den liknar mig själv i mitt sökande!"

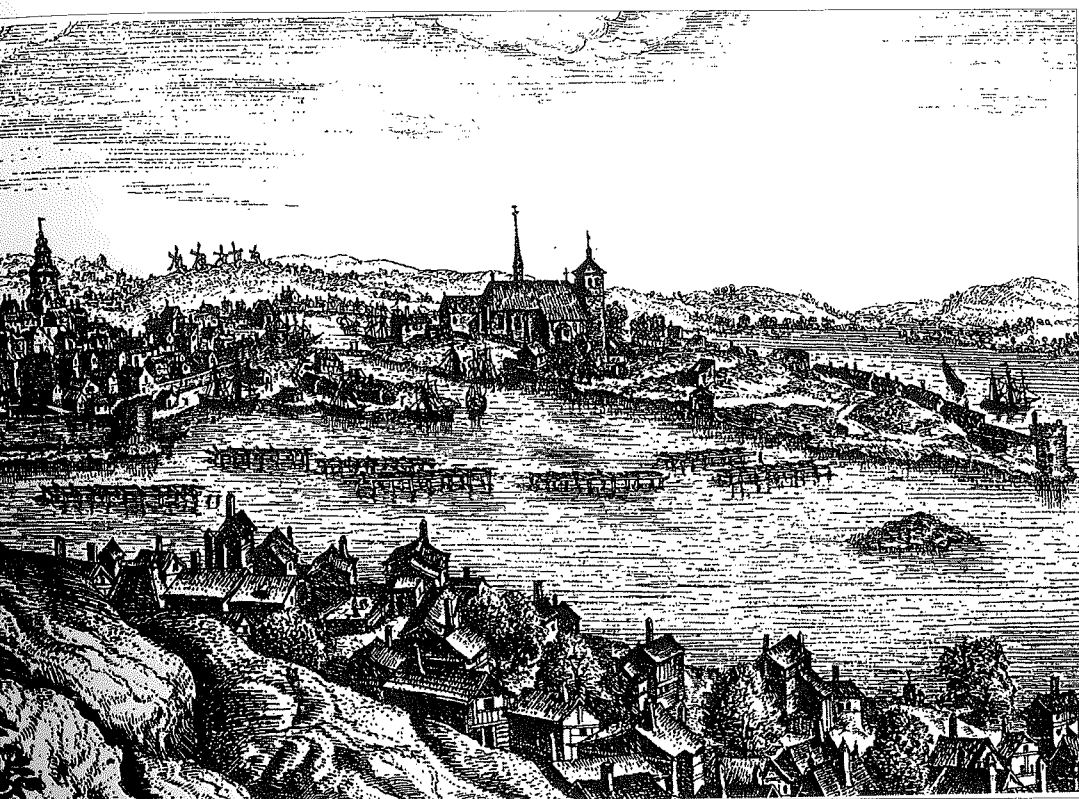
Själen i Norden

Om vårt närminne glömt våra skogsrötter, så finns dessa rötter närmare in på oss än vi dagligdags är medvetna om. Öppna en telefonkatalog och bläddra igenom sidorna med alla Granberg, Lundgren, Björkman, Almark, Ekstam och Lindkvist. Slå sen upp kartdelen i huvudstans telefonkatalog. Sovstäderna, förorterna, bostadsområdena – för hur många associerar de idag till den sjunkna skogsvärld de vilar på: Svedmyra, Västra Skogen, Näckrosen, Hässelby, Björk-hagen, Stora Mossen, Aspudden, Rågsved, Kärrtorp, Skogås...?

Sommaren 1616 rapporterar en holländsk beskickning om sina intryck av Stockholm efter en genomresa:

"Staden tog sig alldeles grön ut, där den låg emot bergen, ty husen ha alla avplattade tak, täckta med björknäver och grönskande grästorvor."

På väg till Stockholm på 1820-talet passerar resenären Otto Sebastian von Unge Enköping. "En parodi på stad", skriver han, där "nägra kojor som grå huvuden luta tillsammans". Som en "rådmansnäsa" över torvtaken syns en

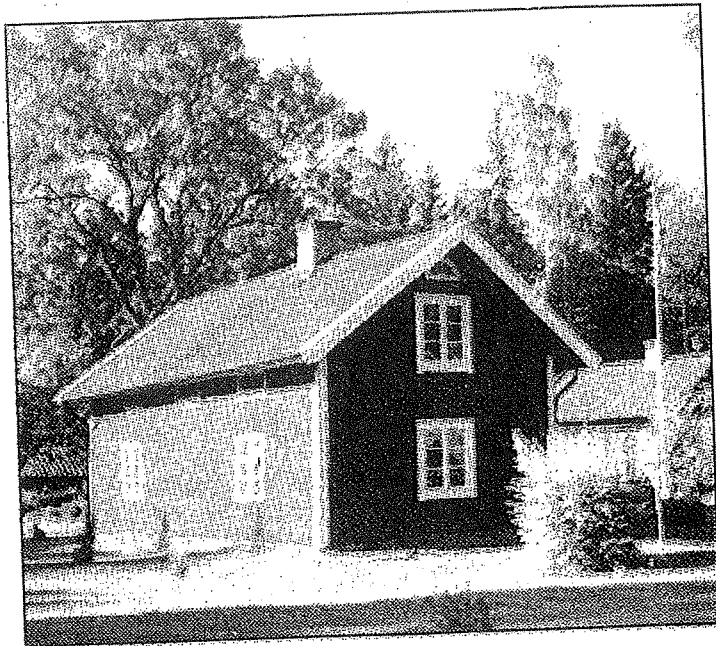

Ännu i det tidiga 1800-talet skriver Esias Tegnér om ”kungastaden som mitt i skogen är.”
Bildens föreställer Gamla stan i Stockholm ca. 1580. Kopparstick av Franz Hogenberg (1540–1590).
Bildens beskuren.

 Svensk Fastighetsförmedling

SÖRMLAND

Katrineholmsbutiken 0150-161 00
www.katrineholm.svenskfast.se

**SOLDATTORP – ogenerat läge
i skogslänta!**

Mycket välskött torpidyll med bostadshus på 80 m² - 3 rum och kök, timrad gäststuga, ladugårdslänga och jordkällare av valvhug-

Dagspressannons 2004. En torpardröm av typiskt svenskt snitt, enligt folklivsforskaren Åke Daun: undvik "generat läge", håll "främmande" på avstånd...

klockstapel som "samlat Stockholmsvägens alla kajor". Staden rymmer också ett härbärke fyllt av suputer, får vi veta.

Innerst i hjärtat bär många svenskar ännu en dröm om skogen, skriver Ronny Ambjörnsson, idéhistoriker. I den drömmen är skogen djup och vild – "någoting att sjunka ner i, som i ett tillstånd." Konstvetaren Madeleine von Heland skriver att "om det finns någon mytologi som förenar svenskarna så är det skogens och trädens myter". Nils Uddenberg, livsåskådningsforskare, finner att i Sverige "Gud inte är död, men har flyttat från kyrkan till skogen".

Ännu in på 1900-talet var Sverige en avskild granskogsprovins i ett av Europas fattigaste hörn. Avsikten med följande bok är att bjuda en skogsutflykt i tid och rum genom flera dimensioner – en historisk resa bakåt, genom livsformer, litteratur, idéer – till Skogen i vårt inre.

"Själen i Norden" kallar Werner Aspenström en liten kort dikt:

O dessa mörka skogar inom oss
där jättarna slumrar
Det som vi kallar själen
är bara en vandrande solreflex
under träden
En uthuggning
dit det snedställda ljuset når

Genom Sten Selanders "Trädtopparna" går samma skogssus:

I trädens toppar svävar en värld,
oberörd och längtansvärd
Där blommor i sol, där tindrar av is
det oupphinnligas paradys.

Harry Martinson skriver om "skogen, där förtröstan uppstår".

Historien om Skogen i vårt inre är historien om den eviga spänning som följt mänskligheten mellan det vilda och det tämjda, mellan natur och kultur, mellan bygd och obygd, mellan det kontrollerat civiliserade och den okontroll-

lerade utmarken. Skogen har på en gång stått för skräck och frihet, yttersta fattigdom och slit och romantisk naturdröm.

”Var blev din skogsande av, han som klagade / i näverlurens eko? Var är de gröna ådrorna / som ledde till träd och djur?” frågar Artur Lundkvist i diktsamlingen *Livet i ögat*. ”Du har blivit fattig, ekolös, aningslös”, finner diktaren.

Bröt-Anund och Jarlabanke

I Eyvind Johnsons uppväxtvärld i *Slutspel i ungdomen* från 1937 heter det att ”hans liv var en väg genom skogen”:

”När man vandrade in i sej själv så vandrade man kring i en skog som var pelarhall och trollsår; och så var väl människans liv på jorden.”

Den dag detta skrivs berättar *Dagens Nyheter* om ännu ett afrikanskt fynd av en första varelse som kan kallas människa. Rubriken lyder: ”Människan uppstod sannolikt i skogen, inte på savannen.”

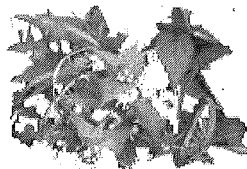
En annan man med afrikanska rötter, Alex Haley, skrev i mitten av 1970-talet en bästsäljare kallad *Roots (Rötter)*, också filmatiserad. I det nordiska skogsbältet, den ”taigakalott” som likt en vintermössa är dragen över norra halvklotet, finns det skäl att tala ännu mer bokstavligt om våra rötter: Sverige har tillsammans med Finland mest skog per invånare av jordens länder.

Bara ett par generationer tillbaka var den genomsnittlige svenskens värld en folkfattig skogstrakt med långt till närmaste granne. Att bryta bygd och bana väg i skogslandet hade en gång givit namn åt legendariska forntida män som Bröt-Anund, Olof Trätälja och Jarlabanke. Ännu på 1930-talet levde 10 000 personer bara i Västerbotten utan egentlig vägförbindelse med omvärlden. Det urbaniserade välfärdssverige som i det begynnande nya millenniet kallas världsledande inom informationsteknologi var bara en historisk blinkning tillbaka en fattig skogsklädd utkantsprovins i norra Europa. Det är helt enkelt inte länge sen vi svenskar nyciviliserade klev fram ur skogsbrynet.

Harry Martinson berättar i diktsamlingen *Natur* om ett gammalt kärmland-skap i Göinge, där ”fattiga fingrar förblödde / i utplockat lingonris”:

När krediten var slut
klingade här ödsligt en tom mjölkkanne
bitterhetsklocka
i utvandrarens tafatta dröm
om Västern.
Nu susar vinden till ingen.
Torpen dogo bräddöd bland sina liljor.
Men det rosslar ännu i skorstensmurarna.
Nässlorna blomma.

Skog och knog, nöd och död. Ändå: skogs-och vildmarssuget har inte släppt taget om oss ens i det tredje årtusendet.

Ska man tro folklivsforskaren Åke Daun i hans bok om svenskheten har vi också mentalt troligen längre väg till Bryssel än vi har geografiskt och i restid: svensken är fortfarande mer tillfreds och avspänd ensam på skogspromenad med hunden eller i den ensliga sommarstugan än på det socialt myllrande torget. Ännu idag känner vi inte alltid grannen i lägenheten bredvid, och när vi efter omsorgsfull planering bjuder hem gäster då och då, heter det att ”vi får främmande”.

På olika plan bär vi svenskar – med undantag av den ökade andel som har mångkulturell bakgrund – skogen med oss i vårt inre. Men även nysvenskar och turister lockas ofta av skogslandet.

Vi är också det folk som mer än andra söker oss ut i skog och mark på fritiden. Vår allemansrätt garanterar också ett demokratiskt tillträde till skogen som internationellt sett är mycket ovanligt.

Inre

Gick i skogen. Och det egenartade, på dom bruna stigarna,
under dom skuggiga grenarna – hur litet det stället är,
där jag är, i mig själv. Ändå när jag blundar, fylls mitt
inre av skogen – långsamma silande guldstoff mellan
träden.

Gösta Friberg

”Svensken älskar natur, ej människor”, hävdade Gustav Sundbärj i en klassiker om det svenska folklynnnet från början av 1900-talet.

Våra stora diktare, konstnärer och kompositörer, i synnerhet från det nationalromantiska förra sekelskiftet, gav oss en Sverigebild av susande furors vackra men ensliga ”sorgemusik”. Redan från skolbänken manades vi att ”lyssna till den granens susning vid vars rot vårt bo är fäst”. Bakom de natur- och nationalromantiska slöjorna har i praktiken ofta dolts en bittert fattig och slitsam verklighet för skogens faktiska invånare. Så har skogen en gång kallats ”fattigmans päls”.

Så småningom blev skogen inte bara guld för träbaroner och sågverksägare utan också en bas i det samlade folkhushållet, en central del av nationalekonomin. Det hade börjat med exporten av trätjära och de väldiga mängder träkol som bergsbruken och järnframställningen krävde. Idag står skogsindustrin för en femtedel av landets exportintäkter och svensk skogsindustri har goda tider. Det ironiska är att det datoriserade samhälle som skulle ge oss det papperslösa kontoret tvärtom gav en kraftig nyskjuts åt pappersindustrin: datorskrivarna pumpar ut mer papper än någonsin under skrivmaskinernas era.

Forskare räknar också med att helt nya material i framtiden kan framställas från skogens virke – som textil- och plastmaterial.

Hoten mot skogen har förändrats sen några årtionden tillbaka. Rovdrift och överavverkning har förvandlats till en skogstillväxt som är större än avverkningen, även om konjunkturerna skiftar. Hormyslyrbesprutningarna upphörde. Svavelutsläpp som försurningskälla har minskat en hel del. Miljöcertifiering av skogar sprider sig där naturvårdare och skogsbolag kan förenas. Men kväveutsläpp och ökad risk för frigjorda tungmetaller i skogsmarken gör skogsdöden till fortsatt alarmerande verklighet: cirka en femtedel av Tysklands skogsareal är exempelvis tydligt sjuk. Syd- och Västsverige lider också av allvarligt sjuka lövskogar. Bara cirka hälften av ekbeståndet – eken som historiskt varit skogens mest vördade träd – har klarat sig från en ännu oförklarad eksjukdom.

Under 2007 signalerar också den borgerliga regeringen om väsentligt minskad satsning på avverkningsskyddad skog.

Att bli galen och få panik

Skogens gamla väsen som skogsrån, vättar, forskarlar och bergtroll tycks ha dragit sig undan för alltid. De stod inte bara för vidskepelse. Skogsrådet "råder" över skogen – är också ett slags naturens beskyddare. Ett skogsväsen var för forna tiders människor mer än ett skrämselfväsen. De var också "väsentliga" – medel att djuppsykologiskt hantera det inre livet. Forskare talar om gränsvakter mellan natur och kultur, om "tankepoliser".

Rädslan att bli "galen" – att exempelvis drabbas av panikångest – tycks minst lika stor i den nutid som berömmar sig av att ha avlivat vidskepelser. Man kan påminna om att ordet galen egentligen betyder "trollbesjungen". Och att ordet panik kommer från skogsguden Pan.

Hur är det med folktron i vår rationella samtid? I ett majnummer 2001 av *Aftonbladet* får åtta av samtidens mest firade fotomodeller ge råd för skönhet och hälsa. Bland råden: "doppa bomull i kall mjölk, tvätta dig i regnvatten, tvätta håret med råa ägg, smörj in magen med ister, gnugga varje morgon låren med kaffesump, ät 2–3 potatisar dagligen, lägg upp fötterna mot väggen, gröp ur innanmätet ur en gurka och lägg över ansiktet..."

Vår tids ohanterliga rädslor och grumliga folkstro sprids tacksamt och lönsamt av medieindustrin.

Skogens väsen tycks heller inte gilla vår tids skogar. Virkesåkrar som skogsindustriella produktionslandskap, energiskogar och snabbväxande välexercerade rader av Concortatall gynnar vare sig varierad skogsnatur eller skogsmystik. Frågan är hur avvägningen på sikt ska göras mellan skogsekonomi och den "upplevelsenäring" som skogen är en viktig del av för dagens allt mer utbrända urbana "fritidskonsumenter".

I juni 2001 har den flitige vänsterdebattören Göran Greider – enligt en kolumn i tidningen *Metro* – varit ute på skogspromenad och blivit bestört. I sin rubrik hävdar han att "svenska skogar finns inte längre". Skribenten har genomfarit de gamla skogshuggartrakterna mellan Särna och Älvdalen. Kalhyggerna, "föryngringsytorna", avlöser varann. Greiders sällskap är en skogsvårdare som i 20 år inventerat Dalarnas urskogar och-som finner att de orörda skogarna är en försvinnande spillra trots skogsbranschens retorik.

Greider skriver om gigantiska ryska och kanadensiska skogar – "stilla, orörda, fulla av tid."

Några skogsakta

- ❖ Sveriges skogsareal uppgår till omkring 23 miljoner hektar. Det är cirka 57 procent av landytan.
- ❖ Skogen i Sverige sysselsätter omkring 100 000 personer. De egentliga skogsarbetarna har dock drastiskt minskat i antal, från cirka en halv miljon som 1950 i snitt arbetade drygt 100 arbetsdagar per år i skogen till cirka 30 000 årsarbeten 40 år senare. Under 1960-talet halverades antalet i skogen sysselsatta. Skogsmaskinernas utveckling därefter har myntat uttrycket ”ingen man på marken”.
- ❖ Små motrörelser förekommer mot maskin- och stordriften, som att skogshästar åter börjat komma till användning här och var.
- ❖ Skogsbrukets produktivitet har på 50 år ökat ungefär tiofaldigt. Omkring fyra femtedelar av avverkningen sker fortfarande som kalhuggning.
- ❖ De moderna skogsmaskinernas företrädare var handmotorsågen som slog igenom på 1950-talet. Den hade då efterträtt timmersvansar, tvåmans stocksågar, barkspadar, yxor och bilyxor. Skogsarbete var länge en av de mest olycksdrabbade yrkesområdena.
- ❖ Naturbruksgymnasier erbjuder idag en treårig skogslinje som grundutbildning. En allmän ungdomsenkät visar dock att skogsarbete rankades lägst bland efterfrågade yrken.
- ❖ Andelen privatägd skog i Sverige är idag omkring 50 procent. Statens andel är knappt 10 procent.
- ❖ Avverkningen per år i Sverige handlar kring millennieskiftet om cirka 70 miljoner kubikmeter skog medan tillväxten är cirka 100 miljoner.
- ❖ Trädslagsfördelningen är cirka 85 procent barrskog, varav gran 46 procent. 10 procent är björk och 5 procent övriga lövträd.
- ❖ Mindre än 0,5 procent av skogsarealen i landet är skyddad. Cirka hälften i nationalparker. Bara 5 000–10 000 hektar skogsmark i Götaland och Svealand är skyddad.

- ❖ Årligen kalhuggs cirka 300 000 hektar skog i landet och kalhyggerna täcker idag cirka 2 miljoner hektar.
- ❖ Svenskar besöker skogen cirka 200 miljoner gånger per år. 30 miljoner liter bär plockas årligen i svenska skogar och 300 000 svenskar jagar.
- ❖ Svensk skogsindustri har strax efter millennieskiftet god och stigande lönsamhet. Massa, finpapper och emballage möter stigande efterfrågan. Datorsamhället har stimulerat pappersåtgången tvärtemot visionen om det s.k. papperslösa kontoret.
- ❖ Papper och pappersvaror utgör mer än hälften av handeln med skogsprodukter i landet. Stora Enso är världens största papperstillverkare och omsätter årligen omkring 250 miljarder kronor. Skogsindustrierna präglas av ökad stordrift och fusioner. Allt fler investerar utanför Sverige. Skogsindustrins exportvärde uppgår till cirka 100 miljarder kronor, en av de största branschandelarna av det svenska exportvärdet.
- ❖ Skogsbilvägar utgör merparten av landets sammanlagda vägnät. Järnvägs transporter dominerar dock ännu för transport av skogsprodukter.
- ❖ Träandelen i svenskt byggande är idag mycket låg. Betongen kom att starkt dominera i byggnationen av exempelvis flerfamiljshus. Den trenden tycks alltmer ifrågasättas – brandriskerna anses idag mindre än förr, miljö- och trivseffekter pekar på ökande andel träbyggnation, också för att stimulera den svenska skogsindustrin med sidonärings.
- ❖ Skogsdebatten i landet handlar idag inte om överavverkning utan främst om försurning genom bland annat kväveutsläpp från vägtrafiken, om ensidiga och artfattiga skogslandskap, osäkerhet om kalhuggningens långsiktiga ekologiska effekter och den i Sverige mycket obetydliga andelen skyddad skog. Bland annat det senare fick regeringen att under tre år satsa 1–2 miljarder för nya skogsreservat.
- ❖ Stormfällningen av skog i Sydsverige vintern 2004–2005 är den största svenska naturkatastrofen i modern tid.
- ❖ Minskningen av det svenska oljeberoendet har under 2006 lett till förslag om stora nyplanteringar av skog för biobränsle. En ineffektiv satsning både för skogen och miljön, menar dock kritiker.